

آموزش زبان‌های خارجی با روش

« ایفای نقش »

۲

اشاره

در شماره قبل گفتیم، با استفاده از روش ایفای نقش می‌توان زبان را در فضایی شاد و خلاقانه آموزش داد. در این شماره، به مواردی می‌پردازیم که لازم است در مورد ایفای نقش و نحوه اجرای آن بدانیم.

کلیدواژه‌ها: ایفای نقش، فعالیت مشارکتی، قوه تخیل، برگه هويت، کارت نقش

هیچ معلمی دوست ندارد کلاسش بی‌نظم باشد. ایفای نقش نیز مانند بسیاری از فعالیت‌های مشارکتی، اگر درست مدیریت نشود، ممکن است به هرج و مرج بینجامد. البته باید بین سر و صدا و هرج و مرج تفاوت قائل شد. سرورصدا موقعی مسئله‌آفرین می‌شود که معلم کلاس پهلویی شاک می‌شود. چند نکته برای شروع فعالیت‌های کلاسی به روش ایفای نقش:

۱. ابتدا باید به جای کار گروهی، با فعالیت دونفره شروع کرد. برای این کار یک دلیل منطقی وجود دارد و آن اینکه چیدمان کل کلاس به هم نمی‌ریزد. مزیت دیگر شروع با فعالیت دونفره این است که از نظر روان‌شناسی، اگر افراد در ارتباط مستقیم یک نفر به یک نفر قرار گیرند و شخص دیگری به آن‌ها نگاه

نکند، کارشان را بهتر انجام می‌دهند و کمتر احساس خجالت می‌کنند.

۲. فعالیت را باید با ایفای نقش‌های کوتاه شروع کرد تا شاگردان به آن عادت کنند.
۳. نقش‌ها باید به گونه‌ای انتخاب شوند که تعداد افراد لازم با تعداد دانش‌آموزان مطابقت داشته باشد؛ به این معنی که نه بعضی دانش‌آموزان بدون نقش بمانند و نه برای نقش‌ها تعداد کم باشد.
۴. قبل از شروع باید مطمئن شد دانش‌آموزان موقعیت و آنچه را روی کارت نقششان نوشته است کاملاً فهمیده‌اند.
۵. برای ایفای نقش، اگر تعداد اندکی همکاری نمی‌کنند، نباید به زور آن‌ها را وادار کرد. باید به آن‌ها فرصت داد تا کم‌کم خودشان به این فعالیت رغبت

نشان دهند.

۶. تا دانش‌آموزان به این فعالیت عادت نکرده‌اند، نباید از ایفای نقش‌های مشکل و آن‌هایی که بار هیجانی زیادی دارند، استفاده کرد، زیرا احتمال دارد دانش‌آموزان ناخودآگاه از زبان مادری خود استفاده کنند. البته اگر این اتفاق افتاد، باید صبور بود.
۷. اگر دانش‌آموزان به زبان مادری متوسل می‌شوند، باید فعالیت را از آسان به سخت پیش برد. ابتدا باید فقط با ایفای نقش‌های دونفره که ساده هستند و دانش‌آموز فقط باید بعضی از جاهای خالی را پر کند، شروع کرد.
۸. برای آن دسته از دانش‌آموزان که فعالیت را زودتر از دیگران تمام می‌کنند، باید از قبل فعالیت بیشتری تدارک دید.

ایفای نقش فعالیتی جدا از درس نیست، بلکه بخش منسجمی از درس است و به معلم بستگی دارد که چگونه به درستی از آن استفاده کند

۹. برای ایفای نقش از همان ابتدا باید محدوده زمانی قائل شد و آن را به دانش‌آموزان اعلام کرد و به طور جدی به آن پایبند بود.

نقش‌های متفاوت برای دانش‌آموزان متفاوت

نقش‌ها انواع متفاوت دارند. برای مثال، بعضی نقش‌ها با نیازهای واقعی زندگی روزانه دانش‌آموزان ارتباط مستقیم دارند. این دسته عبارت‌اند از نقش‌هایی مانند گفت‌وگوی دکتر با بیمار، یا بازرگانی که به خارج سفر می‌کند. در این موارد، تعیین نقش مناسب هر دانش‌آموز، با توجه به نوع عملکرد رفتاری او در کلاس درس، آسان است.

دسته دوم نقش‌هایی هستند که دانش‌آموزان ممکن است در مورد آن‌ها تجربه مستقیم داشته یا نداشته باشد. خریداری که شاکلی است یا مسافری که به اطلاعاتی نیاز دارد، در این دسته قرار می‌گیرد. این‌ها به هیچ تخصص حرفه‌ای خاص یا ویژگی شخصیتی به‌خصوصی نیاز ندارند، چون هر کسی می‌تواند در این موقعیت‌ها قرار بگیرد. این نوع نقش‌ها برای بیشتر شاگردان انگیزه‌زبانی ایجاد می‌کنند؛ به‌خصوص اگر با این موقعیت‌ها آشنا باشند.

نوع دیگر، نقش‌هایی هستند که تعداد اندکی از شاگردان ممکن است در زندگی خودشان به طور مستقیم تجربه کرده باشند، اما برای ایفا کردن آسان هستند؛ چون بچه‌ها تجربه غیرمستقیم وسیعی از این نقش‌ها دارند. نقش گزارشگر تلویزیون مثال خوبی از این نوع نقش‌های خیلی مفید است، چون از زندگی روزمره دانش‌آموزان گرفته شده است. دسته آخر، نقش‌های تخیلی هستند که زاینده قوه تخیل و افسانه‌وارند؛ حتی ممکن است پیش پا افتاده به نظر بیایند. بسیاری از معلمان احساس می‌کنند دانش‌آموزان هدف این نوع نقش‌ها را درک نمی‌کنند، چون با زندگی واقعی آن‌ها هیچ ارتباطی ندارد. اما زمانی که شاگردان آنچه را در نقش برایش تلاش می‌کنند، بفهمند، اغلب اوقات قوه تخیلشان آزاد و تجربه زبان شناختی مفید و پربراری نصیبشان می‌شود. متأسفانه قوه تخیل مدت زیادی است که در کلاس درس

معلم می‌تواند به تدریج به این فهرست سؤال‌های دیگری اضافه کند تا دانش‌آموزان را به تفکر درباره شخصیت مورد انتخاب خود تشویق کند؛ سؤالاتی مانند: رنگ، موسیقی و کتاب مورد علاقه شما چیست؟

کارت نقش

معلمان غالباً شکوه دارند که ایفای نقش فعالیتی بدون روح است، چون در آن دانش‌آموزان به کارت نقش وابسته هستند. این مشکل می‌تواند دو علت داشته باشد: یا اطلاعات روی کارت بیش از اندازه برای فهم سریع دانش‌آموز پیچیده است یا از قبل به طور شفاف به دانش‌آموزان گفته نشده است که آن‌ها باید اطلاعات روی کارت را قبل از شروع فعالیت به طور کامل یادگرفته و به آن‌ها مسلط شده باشند. کارت‌های نقش باید دقیق و فقط در بر دارنده نکات اصلی باشند. اگر ساختارهای زبانی برای استفاده در آن‌ها پیشنهاد شده باشند، باید مواردی باشند که دانش‌آموز قبلاً با آن‌ها آشنا شده است. وقتی دانش‌آموزان کارت نقش خود را می‌خوانند، می‌توانند آن را یا به معلم برگردانند یا به پشت برگردانند و فقط مواقعی که کاملاً گیر می‌کنند به

کنار گذاشته شده است. قوه تخیل را می‌توان در چند جلسه اول ایفای نقش، با دادن «ورقه هویت شخصیت» که در پی می‌آید، تقویت کرد. این ورقه‌ها را باید همراه «کارت ایفای نقش» داد و از دانش‌آموز خواست آن‌ها را برای استفاده شخصی، بعد از آنکه «کارت ایفای نقش» خود را خوانند، پر کنند. باید دانش‌آموزان را تشویق کرد تا آنجا که امکان دارد از قوه تخیل خود استفاده کنند. به این ترتیب، درک قابل لمس و روشنی از نقشی که باید ایفا کنند پیدا خواهند کرد.

برگه هویت شخصیت

نام:
شغل:
سن:
قد:
وزن:
رنگ چشم:
رنگ مو:
علائم مشخص کننده:

اگر دانش‌آموزان به زبان مادری متوسل می‌شوند، باید فعالیت را از آسان به سخت پیش برد

آن مراجعه کنند. به این ترتیب، آن‌ها آزاد خواهند بود به طور طبیعی‌تر امکانات نقش خود را کشف کنند.

در بعضی از کارت‌ها چنین نوشته شده است: «شما محسن هستید. شما عصبانی هستید.» تحمیل چنین گفته‌های هیجانی به دانش‌آموزان ممکن است بازدارنده باشد. اگر معلم می‌خواهد آن‌ها یاد بگیرند چگونه هیجان‌های شدید خود را نشان دهند، بهتر است موقعیت را به نحوی طراحی کند که مطمئن باشد آن‌ها به طور طبیعی این هیجانات را از خود نشان خواهند داد.

تصمیم‌گیری برای توزیع کارت‌ها غالباً مشکل به نظر می‌آید. معلم می‌تواند خود انتخاب کند چه کسی چه نقشی را بازی کند. می‌توان انتخاب را یا به عهده دانش‌آموزان گذاشت، یا تصادفی. در کلاسی که معلم می‌کوشد بخشی از مسئولیت یادگیری را به دوش دانش‌آموزان بگذارد، به طور قطع راهکارهای دوم و سوم بهتر از اولی هستند. با انتخاب راهکار دوم، ممکن است خود بحث درباره اینکه چه کسی چه نقشی را بازی کند، به فرصت خوبی برای تعامل واقعی منجر شود؛ رویدادی که به ندرت در کلاس درس اتفاق می‌افتد. اگر راهکار سوم انتخاب شود، ممکن است یک نقش کلیدی به یک دانش‌آموز ضعیف بیفتد و ایفای نقش با بن بست مواجه شود. معلمان در اندک زمانی به این درک خواهند رسید که بهترین راهکار کدام است.

با خطاهای زبانی چگونه باید برخورد کرد؟

بیشتر معلمان به شدت به این دیدگاه پایبندند که خطاها بخش جدایی‌ناپذیری از روند یادگیری زبان هستند و فرصت آزادانه روی دادن آن‌ها در هر مرحله از درس، فرصتی برای پیشرفت یادگیری دانش‌آموز است، نه مانع آن. بعضی خطاها برای همیشه ماندگار می‌شوند، ولی بیشتر خطاها مرحله مشخصی از یادگیری زبان را نشان می‌دهند و به تدریج که دانش‌آموزان مسلط‌تر می‌شوند و اعتمادبه‌نفسشان

افزایش پیدا می‌کند، از بین می‌روند. گاهی ممکن است دانش‌آموزان در مورد فایده این تمرین از شما بپرسند، یا از شما بخواهند خیلی نزدیک آن‌ها باشید تا هر بار که مرتکب اشتباهی می‌شوند، آن‌ها را تصحیح کنید.

لازم است به چنین آموزشی توضیح دهید که به این اشتباهات نیز رسیدگی خواهد شد و شما حواستان به اشتباه بچه‌ها هست و این موارد را فراموش نخواهید کرد. در ایفای نقش نیز، مانند سایر فعالیت‌های یادگیری زبان، اشتباهات دانش‌آموزان در هر سطحی شبیه به هم است. به زودی شما، به عنوان معلم، توانایی پیشگویی اشتباهات آن‌ها را، با توجه به نوع عملکرد، ساختار و واژگانی که در ایفای نقش برایشان انتخاب کرده‌اید، کسب خواهید کرد. شما می‌توانید راه حل دیگری را، به عنوان یک روش مکمل، نه به عنوان روش جایگزین، انتخاب کنید. در کلاس راه بروید و به شاگردان، در حالی که صحبت می‌کنند، گوش فرا دهید و اشتباهاتی را که مایلید به آن‌ها رسیدگی شود، یادداشت کنید. بعد از اتمام ایفای نقش، شما می‌توانید بلافاصله اشتباهات را به صورت‌های گوناگون تصحیح کنید، یا از خود کلاس بخواهید جواب صحیح را بدهند، یا جواب‌های صحیح را روی تخته بنویسید، یا تمرین‌های جبرانی را که از قبل پیش‌بینی کرده بودید، به آن‌ها بدهید. همچنین، به آسانی می‌توانید تمرین‌های جبرانی مربوط به اشتباهات را با درس جلسه آینده تلفیق کنید. در این صورت، بهتر است به دانش‌آموزان اطلاع دهید کی و چگونه قصد دارید اشتباهات را تصحیح کنید، چون به اعتقاد بعضی از آن‌ها تصحیح اشتباهات امری حیاتی است. هر شیوه‌ای که انتخاب می‌کنید، اجازه ندهید توجه به اشتباهات، جریان ایفای نقش را به هنگام اجرا دچار وقفه کند.

جمع‌بندی فرایند اجرا

جمع‌بندی در مورد بحث و تحلیلی که امکان دارد بعد از ایفای نقش اتفاق بیفتد، به کار می‌رود. سؤالاتی که ممکن است مطرح شوند، از این قرارند:

۱. چه کسانی مشارکت کردند؟
۲. چه کسانی مشارکت نکردند؟
۳. چرا مشارکت نکردند؟
۴. چه کسی خیلی خوب بود؟
۵. چه کسی می‌توانست عملکرد بهتری داشته باشد؟

در بسیاری از حوزه‌های آموزش و پرورش که از این فنون استفاده می‌شوند، مرحله سؤال در مورد اجرای فعالیت، به اندازه خود فعالیت مهم است. در یادگیری زبان، دانش‌آموزان سطح متوسط یا پیشرفته که اعتمادبه‌نفس بیشتری دارند و به ایفای نقش عادت کرده‌اند، از جلسه جمع‌بندی که فرصت واقعی و خود جوش تبادل نظر را به آن‌ها می‌دهد، سود فراوانی می‌برند. تأکید معلم باید بیشتر بر ارزیابی باشد تا نقد. معلم باید اطمینان حاصل کند که دانش‌آموزان، قبل از آنکه درباره آنچه بد انجام شد بگویند، درباره خوب انجام شده‌ها بگویند. این کار تفکر مثبت را در مورد این تجربه تقویت می‌کند.

زمانی که دانش‌آموزان درباره قسمت‌هایی که بازی کرده‌اند بحث می‌کنند، متوجه می‌شوند یک یا دو نفر در گفت‌وگوها کمتر مشارکت کرده‌اند. این واقعیت ممکن است بازتابی از نقش‌های به نسبت منفعلی باشد که این دانش‌آموزان در زندگی واقعی بازی می‌کنند، و یا امکان دارد دلیلی بر نداشتن اعتمادبه‌نفس یا نبود مهارت در زبان هدف باشد. دلیل هر چه باشد، لازم است درباره این مشکل با تفاهم بحث شود؛ البته به گونه‌ای که دانش‌آموزان ساکت احساس نکنند زیر فشار قرار گرفته‌اند.

اگر از فرایند ایفای نقش فیلم‌برداری شده است، می‌توان در طی این مرحله آن را نمایش داد. البته برای جلوگیری از کسالت‌آور بودن، معلم باید بتواند فقط بخش‌های مهم و مربوط به موارد بحث را انتخاب کند. دانش‌آموزان باید ترغیب شوند در مورد تأثیرگذاری بعضی از نقش‌ها اظهار نظر کنند. همچنین، راهکارهایی پیشنهاد کنند برای اینکه بعضی از نقش‌ها واقعی‌تر به نظر بیایند.

نشان دادن فیلم، به‌خصوص برای اینکه بتوان نظرها را به بعضی از خطاهای خاص و کژفهمی‌ها جلب کرد و تعاملات را تجزیه و تحلیل و استفاده از جنبه‌های فرازبانی را برجسته کرد، مفید است. اما این اقدام باید با دقت نظر و بصیرت انجام شود، چون دانش‌آموزانی که به خوبی از عهده اجرای نقش خودشان برنیامده‌اند، هنگامی که خود را در فیلم می‌بینند، شکست تلخی را تجربه می‌کنند. با این حال، جمع‌بندی، یک بخش اساسی و مطلق بعد از اجرای ایفای نقش نیست، زیرا ذره‌بین گذاشتن اجرا، تأثیر بازدارنده‌ای روی بسیاری از دانش‌آموزان خواهد گذاشت.

چون مرحله جمع‌بندی به زبان انگلیسی است، دانش‌آموزانی که در سطوح پایین زبان‌آموزی هستند، زبان مورد نیاز برای تحلیل و بحث درباره ایفای نقش، برایشان به مراتب پیچیده‌تر از زبان خود ایفای نقش است. قضاوت اینکه جمع‌بندی در چه سطحی، با چه دانش‌آموزانی و در چه موقعیتی مفید است، با معلم است.

کلام آخر

ایفای نقش فعالیتی جدا از درس نیست، بلکه بخش منسجمی از درس است و به معلم بستگی دارد که چگونه به درستی از آن استفاده کند. ایفای نقش می‌تواند در اوج درس استفاده شود، در صورتی که در فعالیت‌های قبلی درس، مهارت‌های لازم برای اجرای آن یاد داده شده باشند. همچنین، می‌توان از آن فقط به صورت بخش کوچکی از یک درس، به منظور دستیابی به هدف عام‌تر دیگری، استفاده کرد. ساختارهای زبانی مفید را می‌توان قبل از آغاز ایفای نقش ارائه کرد، یا در طول یک کار ترمیمی بعد از آن. نقش معلم در طول این فعالیت زبانی، اداره کردن و مشاهده است. معلم به دانش‌آموزان کلاس اجازه کشف زبان را، همان‌گونه که در دنیای واقعی عمل می‌کند، می‌دهد.